

MUTLAK MONARŞİ'DEN CUMHURİYET'E TÜRKİYE'DE SPOR ANLAYIŞININ EVRİMİ

Ferdi ERTEKİN*

Öz

Cumhuriyetimizin 100. Yıl dönümü vesilesiyle kaleme alınan bu makalede, mutlak monarşiden cumhuriyete Türkiye'deki "spor" anlayışının evrimi incelenmekte ve daha ziyade Atatürk ve cumhuriyet dönemi spor anlayışı üzerinde durulmaktadır. Ayrıca II. Abdülhamid devrinden Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümüne değin Türkiye'de sporun nasıl algılandığı, nasıl tanımlandığı, nasıl kabul gördüğü ile yaygınlaştığı ve en önemlisi de ulusal ve uluslararası barışın sürdürülmesine ne gibi katkıları olduğu üzerinde durulmaktadır. Makalede, Atatürk'ün spor anlayışı, kronolojik olarak, tarihi bağlamı içerisinde ortaya konulmaya çalışılmış ayrıca Türk sporu ile politik idare biçimleri arasındaki ilişkiye temas edilmiştir. Cumhuriyetimizin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün sporu; zaman içinde nasıl tanımlayıp tarif ettiği, "yurtta ve dünyada sulh" prensibini sürdürmek ve muasır medeniyet seviyesine ulaşmak için nasıl bir stratejik hamle haline getirdiği, makalede temas edilen diğer konulardır. Atatürk'ün spor tanımı ve cumhuriyetin spor felsefesinin temel düsturlarının tespit edilmeye çalışıldığı bu çalışmada ayrıca II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinde yapılan spor tanımları üzerine yeni bir spor tanımı denemesine girilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Kemal Atatürk, Türk Spor, Cumhuriyet, Selim Sırrı (Tarcan), Uluslararası İttifak.

THE EVOLUTION OF THE UNDERSTANDING OF SPORTS IN TÜRKİYE FROM ABSOLUTE MONARCHY TO THE REPUBLIC

Abstract

This article, commemorating the 100th anniversary of the Turkish Republic, analyses the transformation of the concept of sport in Türkiye from the absolute monarchy to the republic. It places particular emphasis on the understanding of sport during Atatürk's leadership and in the subsequent republican period. It also examines how sport was perceived, defined, accepted and popularized in Türkiye from the reign of Abdülhamid II until the death of Mustafa Kemal Atatürk and, most importantly, how sport helped to maintain national and international peace. The article attempts to reveal Atatürk's understanding of sport chronologically within its historical context and touches upon the relationship between Turkish sport and forms of political administration. The article also explores how Mustafa Kemal Atatürk, the visionary

* Dr. Araş. Gör., Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, ferdiertekin@gmail.com, Orcid no: 0000-0003-3142-9996

founder of the Turkish Republic, progressively defined and articulated the concept of sport throughout his leadership. It illuminates how he strategically leveraged sport as a means to uphold the principle of "peace at home and in the world" and to propel Türkiye towards achieving the status of a modern civilization. In this study, which attempts to determine Atatürk's definition of sport and the basic principles of the Republic's philosophy of sport, a new definition of sport has been attempted on the basis of the definitions of sport made during the Second Constitutional Monarchy and the Republic.

Keywords: *Mustafa Kemal Atatürk, Republic of Türkiye, Sport in Türkiye, Selim Sırrı (Tarcan), International Alliance.*

Giriş

Bedeni kuvvetli ve çevik hale getirmek için eğitmek, bütün toplumlarda karşımıza çıkan ortak bir olgudur. İnsan, tarih öncesi devirlerde, çetin koşullarda hayatta kalabilmek adına vahşi çevreyle mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bilindiği kadarıyla ilk insan toplulukları 2 milyon yıl önce Doğu Afrika'daki anayurtlarını terk ederek Avrupa, Asya ve Kuzey Afrika'nın muhtelif bölgelerine göçmüştür (Harari, 2015, s. 19). İnsan toplulukları farklı çevresel koşullarda hayatta kalabilmek adına farklı stratejiler geliştirmek zorunda kalmıştır. Beden eğitimi, tarih boyunca ya dini bir ritüelin parçası yahut harbe hazırlık aracı olarak karşımıza çıkmaktadır (Ertekin, 2021, s. 28). Tarihte eşine az rastlanır biçimde Antik Yunan'da, beden eğitiminin harbe hazırlık safhasından koparılmasından spor ortaya çıkmıştır (Duralı, 2009, s. 156).

İnsan topluluklarının bedenlerini diri ve kuvvetli tutabilmek adına yürüttükleri planlı-programlı bedenî hareketler, aşağı yukarı tüm toplumlarda karşımıza çıkan askerî talimin yanı sıra Atina'da *sporu* ortaya çıkarmıştır. Meşrutiyet ve Cumhuriyet devirlerinin önemli spor adamlarından Selim Sırrı Tarcan'a göre spor:

“Antik Yunan'da öncelikle av eğlenceleri ve yaya yarışmaları ile başlamış, ardından olimpiyatlarla merak ve heyecan uyandırıcı bir şekil almıştır. Spor, Antik Yunan sonrası uzun süre itibardan düştükten sonra 19. yüzyılın ortalarından itibaren yeniden canlanmıştır. 19. yüzyılda bir taraftan eski sporlar ihya edilmiş, öte yandan İngiltere'de, Amerika'da yeni sporlar keşfedilmiştir. Bu tarihten itibaren her millet kendi zevk ve yatkınlığına göre bir sporu benimseyip millileştirmiştir. İspanya'da boğa güreşi, İngiltere'de futbol ve polo, Fransa'da eskrim ve binicilik, Amerika'da boks ve beyzbol, Japonya'da Jiujitsu, Türklerde pehlivanlık milli spor olmuştur.”¹

¹ Kurthan Fişek'e göre “Futbol ve tenis İngiltere'yle; güreş Türkiye'yle, basketbol ve atletizm Amerika'yla; judo Japonya'yla, okçuluk ve eskrim Orta Asya'yla, karate ve tekvando Uzak Doğu'yla özdeşleşmiştir.

Her spor dalı için nizamnameler, talimnameler, nazariyat kitapları basılmıştır.” Selim Sırrı’ya göre *spor; fikrin, ahlakın, bedeninin tekâmülüne hâdim bir vasıta*dır. Kurthan Fişek’e göre “spor, insanın, ilk çağlardan bu yana tabiatla giriştiği mücadele esnasında geliştirdiği araç, beceri ve yöntemlerin, benzetme yoluyla, boş zamana uygulanmasıdır” (Fişek, 1983, s. 2176).

Etimolojik kökenlerine bakılırsa *Áthlon*², Antik Yunan/Helen dilinde *áella*³ (kasırğa yahut coşkunluk/taşkınlık/şiddetli hareket) kelimesinden evrilererek “çabalama/uğraş/mücadele/kavga/gayret/dövüş” anlamlarını kazanmıştır (Bailly, 1935, s. 30, 36) *Áthlos*⁴ (harpte ya da sporda *mücadele/yarış*), *áthlos*⁵ (başarı/vazife/yarış) ve *athlētēs*⁶ de yine aynı kelime ile ilişkilidir ve Antik Yunan dilinde de savaşçı/atlet/talimli/deneyimli demektir (Liddell & Scott, 1852, s. 31-32; Bailly, 1935, s. 36). Platon, *Devlet* adlı eserinde “*athlētēs*”i, asker (yetişmiş asker) anlamıyla kullanmaktadır (Platon, 2010, s. 267). Kelime, Latince’de *athleta* (savaşçı, ödül için dövüşen kimse, güreşçi, usta, yeteneğini geliştirmiş kimse) biçimini alarak, Avrupa dillerine girmiş, Türkçe’ye de *atlet* olarak geçmiştir.

Spor (sport) sözcüğü ise yine Latince (deportāre) kanalıyla Fransızca’ya (desport) ve nihayet Anglo-Norman akınlarıyla Orta İngilizce’ye *disport* biçiminde geçmiştir (Bradley, 1974, s. 168; Liddell & Scott, 1852, s. 31-32). “Oyun ve boş vakitte yapılan şey” anlamında sporun yazılı bir kaynaktan tespit edilebilen en eski kullanımlarından biri 14. yüzyılın sonlarına aittir ve Geoffrey Chaucer’ın (1340’lar-1400) ilk eserlerinden *The House of Fame*’de (Hous of Fame)⁷ ve daha sonra *Canterbury Tales*’de sırasıyla “*disport/disporte*” formuyla geçmektedir (Tatlock, 1969, s. 67). İngilizce söz konusu olduğunda, 19. yüzyılda ortaya çıkan modern *spor* kelimesine en yakın kullanımlarından birine, IV. James saltanatı döneminde 1491’de İskoç Meclisi’nde kabul edilen bir yasada⁸ rastlamak mümkündür (Vanoudheusden, 2010, s. 344). Eski Türklerde ise *spor* yerine *oyun* tâbiri kullanılırdı (Clason, 1972, s. 274). “Herhangi bir şeyi delmek anlamının yanı sıra geçmek, ötekini geride bırakmak” anlamına gelen *-yarmak-* (Tarama Sözlüğü IV, 1996, s. 4358) fiilinden türeyen *yarış* ise, devreye -öldürme yahut yaralama kastı taşımaksızın- rekabet unsuru girdiğinde *spor* biçimini almaktadır.

George Orwell’a göre de tüm sporlar *rekabetçidir*. Kazanmak için oynanır ve kazanmak için elinizden geleni yapmadığımız sürece oyunun pek bir anlamı yoktur. Orwell nazarında uluslararası düzeyde spor, harbin bir

Güreş, boks, binicilik, okçuluk, judo, eskrim, karate ve tekvando gibi mücadele ve temas sporları Doğu’ya, “takım oyunları ve öteki Alafranga sporlar, Batı’ya aittir. (Fişek, 1985, s. 25).

² ἄθλον

³ ἄελλα

⁴ ἄθλος

⁵ ἄθλος

⁶ ἀθλητής

⁷ “*To do the som disport and game*” Disport burada oyun/oynaş, eğlence anlamında kullanılmaktadır. (The Riverside Chaucer, 1986, s. 356).

⁸ Bu yasayla birlikte krallıkta futbol ve golf, spor (sportis) olarak anılanlar belirli koşullar altında yasaklanmıştır (*The Acts of the Parliaments of Scotland*, C. II, 1814, s. 226).

taklidir (Orwell, 2023). Esasında bu *taklidi aşlı*ndan, atletik hareketi ve askerî hareketten ayıran son derece önemli bir kıstas vardır. Bu kıstas da her iki hareketin *nihai amacına* bakılarak belirlenebilir. Sporda *atlet'in* öncelikli amacı kazanmak, kazanamıyorsa en azından kaybetmemektir. Atlet için kazanmak aynı zamanda *özgüvenin* yanı sıra toplumsal prestij demektir. *Askerin* amacı da kesinlikle öncelikle kazanmak, kazanamıyorsa en azından kaybetmemektir. Fakat asker için kazanmak yahut kaybetmek aynı zamanda ölmek yahut öldürmek anlamına gelmektedir. Oysa atlet için kazanmak yahut kaybetmek, yalnızca kazanmak yahut kaybetmek demektir. Johan Huizinga, “belirli bir zaman ve mekânda sonuna kadar oynanan, kendine has bir akışla kendinde anlam ve amaca sahip faaliyete oyun” adını verir (Huizinga, 1995, s. 26). Şu halde bilincin ve etiğin/hukukun eşlik ettiği, *kendisi dışında bir amaç taşımayan*⁹, insanın *başkasıyla* ya da *kendisiyle*, yaralama yahut öldürme kastı olmadan *rekabet* etmesi ve nihayetinde kazanması yahut mümkünse en azından kaybetmemesi prensiplerine dayalı her oyunsal motor hareket *spordur*.¹⁰

Spor, insandaki saldırganlık ve şiddet dürtüsünün, salt dövüşte yahut harpte değil, aynı zamanda -kontrollü ve meşru bir biçimde- sulhta da tatmin edilebilmesinin zeminini oluşturan son derece hayati bir faaliyettir. İnsanlık, savaşmaktan yarışmaya doğru evrildikçe, insan doğasına içkin “kazanma içgüdüğü”, kendisine başka canlılara kıymadan, pençelerini kan ve baruta bulamadan bilakis çoğu zaman eğlenceli bir karnaval gibi seyredilen ikame teskin ve tatmin mecrâ açmıştır. “Özünde yaratıcı ve insanî olan spor, ancak barışçıl/insanî ve yaratıcı toplumsal ortamda yeşerme imkânı bulmaktadır” (Fişek, 2003, s. 39).

Atatürk de eserlerinde *medeniyet ve insaniyet* kelimelerini sıklıkla yan yana anmakta, zulüm, tecavüz ve vahşeti ise doğal olarak insaniyet kavramının karşısına konumlandırmaktadır (Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri. IV, 1991, s. 43, 277, 433, 442, 585, 623, 679; Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, 1997, s. 286). Atatürk “insaniyet”i insanlık kelimesinden ayrı, bir nevi hümanizm anlamında kullanmaktadır. Sporu, atletizm, olimpizm ve hümanizmden ayrı düşünmek mümkün değildir. (Erdemli, 1997, s. 153). Konrad Lorenz'e göre bir ülkenin milli marşı çalınırken başka milletlere karşı kin ve düşmanlık duygularının uyanmadığı tek yer, olimpiyat oyunlarıdır (Fişek, 2003, s. 95). Bu yüzden spor, harpten sulha geçiş için bir fırsat, muazzam bir imkândır. (Ertekin, 2021, s. 95).

⁹ Alman filozofu Immanuel Kant estetik yargıdaki ereksellik/amaçlılık meselesini irdelerken “*ereksiz ereksellik*”ten bahsetmektedir (Dağtaşoğlu, 2013: 170) Gündelik hayatın işleyişinden farklı olarak oyun ve sporda *ereksiz ereksellik* devrededir. Bu aynı zamanda gündelik hayatın sorumluluk yükü, endişe ve telaşından bir süreliğine sıyrılıp gerçek ile kurgu arasındaki arafta vakit geçirmek anlamına gelir ki makul dozlarda ve bilinçli bir biçimde uygulandığında *kendini tanıma* ve *katarsise* hizmet edebilir.

¹⁰ Dağcılık, vücut geliştirme, satranç vs. gibi bireysel faaliyetler de bireyin kendisiyle/nefsiyle rekabetine, *salt kendinde amaca* ve ince yahut kaba motor hareketleri ile zihinsel koordinasyon becerisi gerektirdiğinden yukarıda bahsi geçen spor kategorisine dâhildir. Fakat yaralama yahut öldürme kastı devrede olduğundan avcılık, boğa güreşi, Roma Arenası'ndaki gladyatör dövüşleri spor kategorisinin dışında kalmaktadır.

1. MUTLAK MONARŞİ'DEN MEŞRUTİYET'E BEDEN TERBİYESİ/ İDMANI VE SPOR

Osmanlı İmparatorluğu'nda, modern manada spor kategorisine girmeyen faaliyetler bu makalede *beden terbiyesi* yahut *beden idmanları* çatısı altında ele alınacaktır.

“Bütün tarihler beden idmanlarının eski Yunanlılarda belli bir usule göre yapıldığını ve bir medeniyet merkezi olan Atina'da fikir terbiyesi gibi beden terbiyesinin de kemal mertebesini bulduğunu bildiriyor. Bugünkü Avrupa, vücut kültürünün hareket kaynağı olarak eski Yunanlıların Perikles devrini kabul ediyorsa da, bizzat Yunanlıların en büyük tarihçisi olan Homeros beden idmanlarının Yunanlılardan evvel Girittlilerde ve onlardan evvel Mısırlılarda mevcut olduğunu itiraf ediyor. O halde en akla yakın olan mülâhaza şudur: *Beden idmanları insanlıkla beraber doğmuş ve zaman içinde olgunlaşmıştır*. Tarcan'a göre başlıca Türk idmanları atlı cirit, atlı mızrak, atlı çevkân, okçuluk, pehlivanlık'tır” (Selim Sırrı, *Türklerde Beden İdmanları*, 1928, s. 3).

1839'da Tanzimat'ın ilânından sonra Osmanlı İmparatorluğu'nda beden idmanları arasında en çok rağbet görenler *güreş* ile *okçuluktu*. Anadolu'da *Karakucak*, Rumeli'de ise *yağlı* güreş yapılmaktaydı. Rumeli'deki Kırkpınar çayırında yapılan geleneksel yağlı güreşler, Türk güreşinin en önemli gösterilerinden biriydi (Atabeyoğlu, 1985, s. 1474). Bu iki beden idmanı, bir kulüp yahut dernek değil tekke çatısı altında (Okçu/Kemankeş ve Pehlivan tekkeleri) icra edilmekteydi (Gölbaşı, 2018, s. 41-53).

Avrupa'da modern sporların doğuşu ve gelişmesi üretim sürecine katılmayan zaman harcamayan unsurların mâmul üründen pay almaları ve böylelikle kendilerine ayıracak boş zamana sahip olmalarıyla izah edilmektedir” (Fişek, 1983, s. 2176-2177). 8 Aralık 1863'te Londra'daki farmason tavernasında kuralları karara bağlanan *modern futbol*, varlığını aristokrat ve mülk sahibi burjuvaların çocuklarına borçludur (Stemmler, 1998, s. 77,91). Başta bireysel bir spor olan *jimnastik* olmak üzere modern sporlar, Osmanlı İmparatorluğu'na 1860'li yılların başında transfer edilmeye başlanmıştır. 1863'te Mekteb-i Harbiye ve askerî idadi müfredatlarına jimnastik dersleri konulmuştur (Erdoğan vd., 2017, s. 56-57). 1860'da açılan Robert Koleji ve 1868'de kurulan Mekteb-i Sultani, müfredatlarına beden eğitimi derslerini katarak modern sporların imparatorluğa transferine aracılık eden sivil kurumlardan olmuştu (Atabeyoğlu, 1985, s. 1474). Bu mekteplere beden eğitimi dersinin girmesiyle birlikte, futbol (Mekteb-i Sultani) ve basketbol (Robert Koleji) da imparatorluğun benimsediği sporlar arasına girmişti (Fişek, 1985, s. 44). Kuleli Askeri Lisesi, Mekteb-i Harbiye, Robert Koleji ve Mekteb-i Sultani'nin yanı sıra 1869 yılında, rüştiyelere, 1870'te Mekteb-i Tıbbiye, 1887'de de sivil idadilere jimnastik ve eskirim dersleri

konuldu (Çelik & Bulgu, 2010, s. 141). Bunların yanı sıra imparatorluk, 1870-1898 yılları arasında atletizm, yüzme, kürek, grekoromen güreş, futbol ve bisiklet gibi sporlarla tanıştı (Fişek, 1985, s. 56).

Mekteb-i Sultani'nin ilk beden talimi öğretmeni olan Fransız Curel ve onun ardından görev yapan Fransız Moiroux'nun faaliyetleri sonucu ilk Türk sporcuları yetişmeye başladı. Bu öğrenciler arasında en önemli isim, ilk Türk jimnastikçisi Ali Faik Bey'di (Üstünidman). Faik Bey, kırk yıl boyunca Mekteb-i Sultani'de jimnastik dersleri verdi ve Şeyhü'l-İdman (İdmanlılar Şeyhi) olarak anıldı. Faik Bey'in en parlak talebesi de Selim Sırrı'ydı (Tarcan). Selim Sırrı Tarcan'ın, Yüksek Öğretmen Okulu'nda yetiştirdiği öğrenciler imparatorluğun tek mil köşe bucağına sporu yaydı. Selim Sırrı Bey, Millî Olimpiyat Komitesi'ni kurdu ve Uluslararası Olimpiyat Komitesi'nde ülkemizi temsil eden ilk kişi oldu (Atabeyoğlu, 1985, s. 1474).

Osmanlı İmparatorluğu'nun da dâhil olduğu birçok ülkede, sporun tarihi, esasında, futbolun tarihidir (Fişek, 1983, s. 2176-2177). Osmanlı Türkü'nün futbolla tanışıp onu benimsemesi, 1890-1909 yılları arasında, imparatorluğun mutlak monarşiden meşruti monarşiye geçiş sancılarının sürdüğü devirde gerçekleşti. Bahsi geçen tarihlerde Osmanlı tahtında Sultan II. Abdülhamid (1876-1909) vardı. 93 Harbi'nde (1877-78) Rus ordusu Yeşilköy'e dayanmış, Rusların Batı'ya yayılmasından çekinen Avrupalı devletlerin öncülüğünde 1878'de Berlin Kongresi imzalanmış; ayrıca İngiltere Kıbrıs ile Mısır'ı, Fransa ise Tunus'u işgal etmişti. Prusya, 1871'de Bismark önderliğinde politik birliğini kurmuştu. (Ertekin, 2021, s. 73). II. Abdülhamid İngiltere ve Fransa'ya katıyen güvenmediğinden Almanya ile yakınlaşmıştı.

Futbol, ilk kez 1890'lı yıllarda, kozmopolit liman şehirlerinden İzmir'de oturan İngiliz aileleri arasında oynanmaya başlamış, ardından kısa sürede Selânik ve İstanbul'a sirayet etmişti. Bileklerini keserek intihar ettiği iddia edilen eski padişah Abdülaziz'in bir pehlivana öldürtülmüş olduğu şüphesi, II. Abdülhamid'i İstanbul'da güreşi dahi yasaklamaya iten nedenlerdendi (Atabeyoğlu, 1985, s. 1475-1476). Yerli ve yabancı tarihçiler tarafından üzerinde sıklıkla durulan II. Abdülhamid'in evhamlı tabiatı, onu telgraf, demiryolu, tren, fotoğraf gibi Avrupa kökenli teknik-teknolojik icatlar sayesinde imparatorluk genelinde bir hafiye teşkilatı kurmaya sevk etti. Sultanın kendi ordusundaki mektepli subayların kendisine karşı bir darbe girişiminde bulunabileceği yönündeki korku ve endişesi, hafiyelerin imparatorluğun diğer bölgelerine nazaran İstanbul'da adeta cirit atmasına zemin hazırladı. Bu yüzden II. Abdülhamid devri Osmanlı toplumu için belli sayıda kişinin açıklık bir arazide toplanıp futbol oynaması bir iç güvenlik ve asayiş problemi olarak algılanarak *jurnal* konusu olmaktaydı. İstanbul'da cirit atan hafiyelerin gözetimi altında bulunan gençlerin toplu halde giriştiği herhangi bir faaliyetin derhal ilgili makamlara *jurnallendiği* bir ortamda "Müslüman-Türk" gençlerinin takım kurup futbol oynaması son derece güçlü. Amiral çocuğu olan Mekteb-i Bahriye talebesi Fuat Hüsnü Kayacan, Reşad Danyal ve arkadaşları tarafından 1901'de kurulan Black Stockings hafiyeler

tarafından Saray'a ihbar edilme endişesi içinde takımlarına İngilizce isim koyarak idmanlarını gizli saklı yapmak zorunda kalmışlarsa da kısa sürede jurnallenip nezarete tıklımışlardı (Ertekin, 2021, s. 74). Bu takımın ardından 1903'te Saray Nâzırı Osman Paşa'nın çocuklarıyla birkaç arkadaşı tarafından, Nâzır Paşa'nın Serencebey Yokuşu'ndaki konağında, ilk resmi spor kulübü Beşiktaş Jimnastik Kulübü kuruldu. Beşiktaş'ı, Black Stockings ile aynı akıbete uğramaktan Padişahın Seryâveri Mehmet Paşa kurtardı. Mehmet Paşa, Sultan'ı bu konuda teskin ve ikna etmiş ve nihayet özel fermanla "mektep" adı altında kulübün faaliyetine izin çıkabilmişti. Beşiktaş kurulduğunda futbol şubesi henüz açılmamıştı. Beşiktaş'ın kuruluşunu, 1905'te *Galatasaray*'ın (1905) ve 1907'de Fenerbahçe'nin kuruluşu takip etti (Atabeyoğlu, 1985, s. 1476-1477).¹¹

Kolağası Resneli Niyazi'nin 3 Temmuz 1908'de dağa çıkarak, meşrutiyet ilân edilmedikçe silahı elden bırakmayacağını bildirmesiyle hızlanan süreç 23 Temmuz'da II. Meşrutiyetin ilânı ile sonuçlandı. II. Meşrutiyet'in hukuk ve hürriyet ortamında 1909 *Cemiyetler Kanunu* ile Beşiktaş, Galatasaray ve Fenerbahçe gibi kulüplerin kuruluşu *resmen* tescillendi (Atabeyoğlu, 1985, s. 1476-1477). Meşrutiyet'in ilânı sonrasında başlayan süreç, Selim Sırrı Tarcan önderliğinde Milli Olimpiyat Komitesi'nin kurulmasıyla sonuçlandı.¹²

Meşrutiyetin ilânından sonra Londra'da düzenlenen 1908 Yaz Olimpiyatları'nda Osmanlı İmparatorluğu'nu temsil eden ilk sporcu Aleko Mulos olmuştur. Olimpiyat Komitesi ve Jimnastik Federasyonu bu tarihlerde henüz kurulmamış olduğundan Mulos, 1908 Olimpiyatları'na, yeni olimpiyatları tesis eden Fransız Baron de Coubertin'in özel daveti sayesinde katılabilmiş (Başar, 2019, s. 108) ve ülkesinde politik rejim değişikliği yaşanmaktayken girdiği Heptatlon jimnastik yarışmasında 96 sporcu arasında 67. sırayı ele edebilmişti (Les Jeunes Organe, 1908, s. 2).

---

¹¹ Kurthan Fişek'in savına göre, Galatasaray aristokrasi'yi, Fenerbahçe'nin burjuvazi'yi, Beşiktaş işçiyi temsil etmektedir. Fişek, bu simgelerin Türkiye'deki sınıfsal bölünmeleri yansıttığı görüşündedir. Fişek'e göre Fenerbahçelilik özlemdir, imrenmedir. Galatasaraylılık genel seyirciden soyutlanmışlıktır. Bu takım seyircisi tribündeki kavgaya, ağız dalaşına nadiren karışır. Beşiktaşlılık güçsüzün güçlenme, büyük bir çatı altına güven edinme arayışıdır. (Fişek, 2003, s. 27-29). Bahsi geçen kulüplerin kuruluş süreçleri esas alınarak oluşturulmuş bu *üçlü temsili sınıfsal ayırma* Beşiktaş'ın simgesel karşılığının işçiden ziyade esnaf olması daha münasip görünmektedir. Ayırım bu bağlamda tadil edilecek olunursa Galatasaray, -Osmanlı İmparatorluğu'nda bu tarihlerde Avrupai anlamda bir Aristokrasi sınıfı olmadığından- ayân ve eşrafi; Fenerbahçe, burjuvaziyi; Beşiktaş ise esnafı temsil etmektedir demek daha münasip olacaktır. Nitekim Recaizâde Mahmud Ekrem, imparatorlukta henüz hiçbir spor kulübünün esamisi dahi okunmazken 1896'da *Servet-i Fünûn Mecmuası*'nda parça parça yayımlandıktan sonra 1897'de kitap halinde yayımlanan *Araba Sevdası* adlı eserinde İstanbul ve çevresindeki toplumsal yapıyı üçe ayırır: 1. Erbâb-ı asalet ve itibardan olan sivil kibarlar (nobles), 2. Efkâr-ı medeniyeden o kadar nasibi olmayan kaba tabiatlı orta halli halk (Burjuva), 3. Esnaf. (Recaizâde Mahmut Ekrem, 2018, s. 22, Kerman, 1992, s. 246).

¹² Cem Atabeyoğlu bu komitenin II. Meşrutiyet'in ilânından sonra 1908'de kurulduğunu belirtmekten önce Ümrân Başar, Osmanlı arşiv belgelerine dayalı makalesinde, 1908 tarihinin hatalı olduğunu cemiyetin Ocak 1914'te kurulduğunu iddia etmektedir (Başar, 2019, s. 119).

2. ATATÜRK DÜŞÜNCESİNDE SPOR, SULH VE MEDENİYET

Atatürk'ün spor hakkındaki düşünceleri aşağıda ortaya konulacağı üzere askerlik ve ordu hakkındaki düşünceleriyle yakından ilişkilidir. Atatürk'ün spor anlayışına değinmeden önce bazı hususları açıklığa kavuşturmak gerekebilir. Birçok spor dalında olduğu gibi özellikle futbolda sportif terimlerin büyük çoğunluğu askerî terminolojiye dayanmaktadır (Ertekin, 2021, s. 119-135).

Atatürk, *Tâlim ve Terbiye-i Askeriyye Hakkında Nokta-i Nazarlar* adında bir eser kaleme almıştır. Atatürk'e göre tüm talimlerin nihai amacı, asker ve subaylara harpte galip gelebilmek adına edinmeleri gereken nitelikleri kazandırmaktır. Piyade Talimnamesi'nin ikinci maddesine göre harpte, katı bir disiplin ve tüm maddi ve manevi kuvvetlerin sarf edilmesi gerekir. Atatürk'e göre harbin amacına ulaşması için edinilmesi gereken iki şart vardır: 1- Askeri, hakiki disiplin ve düzene alıştırmak, 2- Askeri, harpte tüm maddi ve manevi kuvvetlerini ortaya koyacak şekilde yetiştirmek. İkinci şartı karşılamak içinse maddi ve manevi kuvvetleri en üst seviyeye çıkarmak gerekmektedir (Atatürk, 1916, s. 23-24).

Atatürk bu eseri Gelibolu'da elde edilen zaferden sonra, I. Dünya Harbi hâlâ devam etmekteyken, Şubat 1916'da kaleme almıştır. Bu eser kaleme alınmadan aşağı yukarı bir yıl önce Gelibolu'da, Atatürk'ün spor hakkındaki görüşlerini büyük oranda belirleyen bir hadise yaşanmıştır. Atatürk bu hadiseyi, 28 Haziran 1928'de Yat Kulübü'nde anlatmış ve burada ilk kez sporun tanımını yapmıştır. Atatürk, 1915'te Arıburnu'nda kumandanken biri İngiliz biri Türk iki keşif askerî gece karanlığında burun buruna gelmiş silahlarını atıp dövüşmeye başlamıştı. İngiliz keşifçi boks denilen idmanı Türk neferin üzerinde uygulamaya başlayınca, Türk neferi, *kalbine maddeten, vicdanına manen vurulan darbelerin tesiri altında*, demir mengene gibi sıkın iki elini ötekinin boğazına uzatmış, var kuvveti ile düşmanı gırtlığından tutarak Ata'nın huzuruna getirmişti. Gâzi, İngiliz'i sorgularken “sen ne için buralara kadar geldin?” diye sorunca, İngiliz “spor” cevabını vermişti. Ardından “sen sportmen misin” diye sorunca İngiliz “evet, çok iyi” diye yanıtlamıştı. “Bizim neferi nasıl buldun” diye sorduğunda ise, “spor bilmiyor” demişti. Bunun üzerine Gâzi, Türk neferine dönerek “İşitiyor musun? Senin için bilmiyor, cahildir” deyince Türk nefer kısaca “huzurunuzda getirdim efendim” diye mukabele etmişti. Gâzi ilk kez kendi spor tanımını bu hatırasını dayanarak yapmıştır: “Benden spor nedir diye sorulursa vereceğim cevap şudur: Spor, vatanın, milletin yüce menfaatlerine tecavüz edenleri gırtlığından yakalayarak, memleket ve millet muhafızlarının huzuruna getirebilmek maddi ve manevi kuvvetidir” (Ata. Büt. Eser., 2007, s. 142-143).

Atatürk, hem spor hem de harp bahsinde ortak bir tanım kullanmaktadır: *maddi ve manevi kuvvetler*. Maddi ve manevi kuvvetleri arttırmak Atatürk'e göre sporun yanı sıra harbin de maksadına ulaşılabilmesi için edinilmesi gereken iki şarttan birisidir.

Tâlîm ve Terbiye-i Askeriyye Hakkında Nokta-i Nazarlar adlı eserinde Atatürk, Piyade Talimnâmesi'nin 3. maddesine atıfla harpte düzeni/disiplini sağlamak için askerlere “sadelik ve basitlik”, “keskinlik ve beraberlik” becerilerinin kazandırılmasının gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Fakat askere bu nitelikler kazandırılmadan önce idman vasıtasıyla çeviklik, beden hâkimiyeti ve iyi bir duruş kazandırılması gerekmektedir. Düzen ve disiplin ile alakalı talimler aynı zamanda sporla da ilgiliydi. Atatürk'e göre *spor, askerî talim ve terbiye için sadece diğer talimlerin tamamlayıcısı konumundadır*. Ona göre spor, yalnızca askerin yürüyüşü ve atışı ile alakalıdır ve askerî talim ve terbiyedeki gayeye spor ile ulaşılması askerlerce kabul edilebilir bulunmamaktadır (Atatürk, 1916, s. 24-26).¹³

Büyük birliklerin talim ve disiplini harbin kaderi üzerinde son derece etkili bir unsurdu. Disiplin olmazsa ordular sevk edilmezdi. Atatürk, harp söz konusu olduğunda tek başına cesaret ve yiğitliğin asla disiplinin yerini doldurmayacağı görüşündeydi. Disiplin özellikle ricatta kendini göstermekteydi. Zira tam disiplinli bir ordunun manevi kuvveti, muharebenin en çetin devrelerinde, ricatın en ıstıraplı safhalarında bile asla sarsılmazdı. Ancak disiplinsiz ordu, ilk ricatta tamamen dağılılabirdi. Fakat disiplin sadece yanaşık nizam talimleriyle sınırlı değildi. Seferiye Nizâmnamesi'nin 3. maddesine göre asker ayrıca zihin ve beden kuvvetini de artırmalıydı. Muharebede zafer ve galibiyet için askerin ayrıca manevi bir hedef ve ülküye ihtiyacı vardı. Atatürk, bu manevi motivasyonu “vatan ve millet uğrunda can feda etmek, gerekli hallerde inisiyatif alabilmek ve kararlı olmak” çerçevesinde organize etmekteydi.¹⁴

Atatürk'e göre Türk ordusu doğuştan gelen yiğitlik ve dinden kaynaklanan itaat yetileri sayesinde istenen noktaya sevk edilebilme üstünlüğüne sahipti. Ancak yiğitlik yetisini abartarak modern harbin yöntemlerini ihmal etmek her hâlükârda yıkım demektir. Komutan ve subay heyetleri için, talim ve terbiye ile ordunun sevk ve idare kabiliyetini yükseltmek namus ve şeref meselesiydi. Bu yapılmadığında ordu, aciz ve miskin bir sürüye dönüşür ve yabancıların boyunduruğuna girmek alçaklığını kabul etmek zorunda kalırdı. Napoléon Bonaparte ve Frederich gibi en büyük komutanların askerî tarihi süsleyen başarıları talim ve terbiye sayesinde

---

¹³ Aşağı yukarı aynı tarihlerde İngiliz Genelkurmay Başkanlığı'nın 1918 tarihli *Taarruz için Müfrez Eğitimi Talimatnâmesi*'nde askerler arasındaki oyunların savaşma ruhunun geliştirilmesinde oynadığı role vurgu yapılmaktadır. İngiliz talimnamesinde *oyun, sadece fedakârlık ruhuyla birlikte çalışmayı öğretmek için değil, aynı zamanda askerlerin karakterleri hakkında fikir edinmek için de eşsiz bir fırsat olarak tanımlanmaktadır. Talimatnameye göre komutan, askerlerinin taburdaki en iyi futbol takımını kurmaya kararlı olmasını sağlarsa, onu her yönden en iyi müfrez haline getirmek için çok şey yapmış olacaktır*. (Adams, 2015, s. 228).

¹⁴ Kaynak Yayınları'ndan çıkan Atatürk'ün 30 ciltlik bütün eserleri arasında yapılan taramada Gâzi Mustafa Kemal Atatürk'e atfedilen “Ben sporcunun zeki, çevik ve aynı zamanda ahlaklısını severim” sözüne tesadüf etmemiz mümkün olamamıştır. Fakat Cem Atabeyoğlu *Atatürk ve Spor* kitabında, kaynağını belirtmeksizin bu sözü şöyle nakletmektedir: “*Spor yalnız beden kabiliyetinin bir üstünlüğü sayılmaz. İdrâk ve ahlak da bu işe yardım eder. Zekâ ve kavrayışı kısa olan kuvvetliler, zekâ ve kavrayışı yerinde olan daha az kuvvetlilerle başa çıkamaz. Ben sporcunun zeki, çevik ve aynı zamanda ahlaklısını severim*” (Atabeyoğlu, 1981, s. 145).

mümkün olmuştu. Atatürk, özellikle inisiyatif alma meselesine son derece önem vermektedir. Ona göre, asker doğuştan vatanperver olmalı ve hükümet, mektepte askerin zekâ ve inisiyatif alma becerisini beslemeliydi. Yalnızca askerlik sanatının öğretilmesiyle yetinilmemeli, ayrıca bir bilinç yaratmak, bir ruh yetiştirmek gerekmekteydi (Atatürk, 1916, s. 37-39). 16. Kolordu Komutanı Mustafa Kemal'in düşüncesinde spor, bu yıllarda başlı başına bir etkinlik değil askerî talimi tamamlayan yardımcı bir faaliyetten ibaretti.

Osmanlı İmparatorluğu, 11 Kasım 1914'te dâhil olduğu I. Dünya Harbi'nden -Gelibolu ve Kutü'l-Amare'de kazandığı zaferlere rağmen- 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi ile kesin olarak mağlup ayrıldığı gün Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı'na tayin edildiği haberini alan Miriliva Mustafa Kemal Paşa (Türkmen, 2000, s. 415), İstanbul'daki -belki de son-günlerini Akaretler Yokuşu üzerindeki evinde geçirmektedirken bir aralık Beşiktaş Jimnastik Kulübü'nü ziyaret etmiş ve kulübün kurucularından Ahmet Fetgeri Aşeni ile Fuat Balkan'a şunları söylemişti:

"...Spordan mahrum olan bir gençlik nasıl ki vatan müdafaası sırasında müessir olamıyorsa, insan denen varlığın kafa yapısı ne derece tekâmül ederse etsin, bedenî inkişafı noksan ve kifayetsiz olursa, o beden o kafayı götüremez, taşıyamaz. Bugün bünyenizde toplayıp ilmi metotlarla yetiştirmeye çalıştığınız bu gençler tam manada fikren ve bedenen inkişaf ettikleri zaman vatan müdafaasında, ilmi sahalarında olduğu gibi, spor sahalarında da Avrupalı hasımlarına Türkün ölmez gücünü ispat edeceklerdir" (Atabeyoğlu, 1981, s. 83).

Çocukluğundan itibaren asker olmak isteyen Selanik Askeri Rüştiyesi, Manastır Askeri İdadisi ve Mekteb-i Harbiye mezunu, Erkân-ı Harp Kurmayı Miralay Mustafa Kemal'in bütün bir hayatını hasrettiği Türk ordusu, yedi cephede dört yıl süren çetin muharebelerin ardından mağlup düşmüştür. Miralay bu elim ve karanlık günlerde dahi Beşiktaş Jimnastik Kulübü'nü ziyaret ederek maiyetindekileri motive eden sözleriyle, adeta 19 Mayıs 1919'da başlatacağı milli mücadelenin ruhunu yahut başka bir tabirle "kendine hitabesi"ni ortaya koymuştur. Nitekim 1922'de, Türk İstiklâl Harbi'nin en muazzam muharebelerinden Büyük Taarruz'un planlarını hazırlarken, bu kez sporu bir kamuflaj olarak kullanacaktır. Mustafa Kemal, o sıralar Konya'ya gelmiş olan İngiliz Generali Townshend'in daveti üzerine kendisiyle görüşmek bahanesiyle Akşehir'e geçerek Fevzi ve İsmet paşalarla buluşmuş, ulusu esaretten hürriyete kavuşturacak Büyük Taarruz harekâtının detaylarını ise 28 Temmuz 1922'de öğleden sonra oynanan bir futbol müsabakası esnasında kararlaştırmıştır (Atatürk, 1969, s. 671-672).

Atatürk'ün, bir meselenin ne denli hayati öneme sahip olduğunu vurgulamak adına sıklıkla kullandığı en önemli ölçütlerden biri de daima ordu

olmuştur.¹⁵ Atatürk, İstiklâl Harbi sona erdikten sonra 14 Ağustos 1923'te Türk Ocağı'nı ziyaret etmiş, samimi ve iltifatkâr bir eda ile Galatasaray Kulübü'nün kurucu isimlerinden Ali Sami Yen'den Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı hakkında izahat istemişti. Ali Sami Yen, Avrupalılarca sporun en kuvvetli propaganda vasıtası olduğunu söylediği zaman Gazi Paşa: “Biz henüz o seviyeye gelmedik. Sporda tek ve açık bir amaç gözetmek lazımdır. Sporu ya propaganda için yahut da bedeni tekâmülümüzü temin için yapacağız” demiştir (Ata. Söy. ve Dem. III, 1997, s. 86, Ata. Büt. Eser, 2005, s. 85).

16 Eylül 1924'te Trabzon Lisesi Hatıra Defteri'ne “bedeni idman, fikri idmanla paralel gitmelidir” (Ata. Büt. Eser, 2005, s. 307) diye yazmış ve Ekim 1925'te Karşıyaka ve Altay Spor kulüplerinin hatıra defterlerine ise “bu gençlik karşısında geleceğin kuvveti ve saadeti ne bariz görünmektedir.” notlarını düşmüştür (Ata. Büt. Eser, 2006, s. 64, 76).

4 Eylül 1928'de Galatasaray Spor Kulübü Reisi ve Sivas Mebusu Necmeddin Sadık Bey'e “Türk gençliğinin spor sahasında da gösterdiği kabiliyet ve faydalı faaliyeti takdirle müşahede ve takip ediyorum.” diye yazmıştır (Ata. Büt. Eser, 2007, s. 219).

Atatürk, Şubat 1916'da diğer askerî talimlerin tamamlayıcısı rolü biçtiği, harp sonrası 1923'te propaganda ile birlikte andığı spor hakkındaki görüşlerini, 30 Eylül 1926'da, Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Kongresi Heyeti'ne yaptığı konuşmada dünyada spor hayatının çok önemli olduğunu özellikle Türk milleti için daha da önemli olduğunu belirtir. Nedenine gelince Atatürk nazarında bu “milletin/ırkın ıslahı meselesidir. Hatta biraz da medeniyet meselesidir. Vatanın ve milletin menfaatini savunan ordudan daha mühim olan bir şey varsa o da bütün millet ve memleket evlatlarını sportmen yapmak için harcanan mesaidir” (Ata. Söy. ve Dem. II, 1997, s. 261).

Atatürk, Türk milletini, mazide yaşananlar yüzünden hasta, zayıf ve cılız bulduğunu belirterek gürbüz, yavuz evlâtlar yetiştirme görev sorumluluğunu Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Heyeti'ne havale etmiştir. Türk sporunun millet ve memleket için faydası bir yana belki de tahmininden fazla medeniyet âlameti olduğunu açıkça vurgulamaktadır (Ata. Söy. ve Dem. III, 1997, s. 86). Aradan geçen 10 yıl içinde harpten sulha geçildiğinde Atatürk düşüncesinde spor, askerî talimlerin tamamlayıcısı ve propaganda unsuru olmaktan çıkarak bir medeniyet meselesine dönüşmüş, hatta Mustafa Kemal Atatürk nazarında vatanın şeref ve menfaatini savunan ordudan daha önemli bir dayanak noktası halini almıştır.

Mayıs 1931'de Cumhuriyet Halk Fırkası Taslağı'na “her nevi spor cemiyeti ve kulüpleri Fırka'nın parçalarındandır.” maddesini eklemiştir (Ata. Büt. Eser, 2009, s. 150).

¹⁵ Örneğin 28 Eylül 1920'de İstiklâl Harbi devam ederken Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesi'nin işleri üzerine yaptığı bir konuşmada *propaganda* konusunun da ordu kadar hatta ordudan daha mühim bir mesele olduğunu belirtir (Ata. Söy. ve Dem. II, 1997, s. 260-261).

Kasım 1931'de Kurtdereli Mehmet Pehlivan'a mektubunda şunları belirtir:

“Seni, cihanda büyük ün almış bir Türk pehlivanı tanıdım. Parlak muvaffakiyetinin sırrını şu sözlerle izah ettiğini de öğrendim: *Ben, her güreşte arkamda Türk milletinin bulunduğunu ve millet şerefini düşünürdüm. Bu dediğini, en az yaptıkların kadar beğendim. Onun için senin bu değerli sözünü Türk sporcularına bir meslek düsturu olarak kaydediyorum* (Ata. Büt. Eser, 2009, s. 156, 273).

Atatürk, Kurtdereli'nin bu sözlerine son derece benzer bir ifadeyi, 30 Ağustos 1928'de Büyük Taarruz'un yıl dönümü vesilesiyle basına verdiği bir demeç esnasında şöyle dile getirmiştir:

“30 Ağustos'ta sevk ve idare ettiğim muharebe, Türk milleti yanımda bulunduğu halde, idare ettiğim ilk ve son muharebedir. Bir insan kendini, milletle beraber hissettiği zaman, ne kadar kuvvetli buluyor bilir misiniz? Bunu tarif müşküldür. Eğer ben, *izahta izhar-ı âcz edersem, beni mazur görünüz.*” (Ata. Söy. ve Dem. III, 1997, s. 122, Ata. Büt. Eser., 2005, s. 122).

Öyle anlaşılıyor ki Kurtdereli Mehmet Pehlivan'ın muvaffakiyet sırrını izah ettiği sözleri, hem Gâzi'nin Büyük Taarruz esnasındaki *izahta, izhar-ı âcz* etmekten imtina ettiği hislerine tercüman olması ve güreşe düşkün Mustafa Kemal Atatürk'ün cumhuriyet ile birlikte oluşturmak istediği Türk milli sporcu idealinin ana örneğini teşkil etmesi, hem de Atatürk nazarında sporun *ne olduğunu değilse de ne uğruna yapılması gerektiğini* açıkça ortaya koyan bir meslek düsturu olarak kayda geçmesiyle, cumhuriyet devri milli sporunun hâlâ sürdürülmekte olan temel felsefesini inşa etmiş görünmektedir.

Atatürk, 13 Mayıs 1935'te Cumhuriyet Halk Partisi Programına gençlik örgütü ve spor başlığını eklemiştir.

“Türk gençliği onu temiz bir ahlak, yüksek bir yurt ve devrim aşkı içinde toplayacak ulusal bir örgüte bağlanacak; bütün Türk gençliğine şevk ve sıhhatlerini, nefse ve ulusa inanlarını besleyecek beden eğitimi verilecek ve Türk gençleri yurdu korumayı en üstün ödev tanıyan ve bu ödev uğrunda bütün varlıklarını vermeye hazır tutan bir düşünüşle yetiştirilecektir. Bu eğitimden tam manasıyla sonuç alabilmek için, Türk gençliği bir yandan düşünme, karar verme ve inisiyatif alma gibi becerilerini geliştirecek ve öte yandan, sıkı disiplinin etkisi altında çalıştırılacaktır. Türkiye'de spor teşkilatı da bu esaslara göre düzenlenecek ve yürütülecektir. Gençlik teşkilatı -yukarı belirtilen esaslara göre- üniversiteler, okullar, enstitüler, halkevleri, fabrika ve kurumlarda tatbik edilecekti. Okullarda, devlet kurumlarında ve özel kurum ve fabrikalarda bulunanlar, yaşlarına göre, beden eğitimi ile meşgul olacaktır. Spor ve beden

eğitimi için lazım olan, alan ve kurumlar meydana getirilecektir” (Ata. Büt. Eser., 2010, s. 222, 226).

Atatürk, 1936 Berlin Olimpiyat Oyunları Şampiyonu Güreşçi Yaşar Erkan’a telgrafında sportif başarıyı bizatihi şu sözlerle takdir eder: “Kendin küüksün amma, memleket için çok büyük bir iş yaptın! Artık ismin Türk spor tarihine geçti. Çok yaşa Yaşar” (Ata. Büt. Eser., 2010, s. 249).

Atatürk, Kasım 1937’de TBMM açılış konuşmasında: “*Her çeşit spor faaliyetlerini Türk gençliğinin milli terbiyesinin ana unsurlarından saymak lazım geldiğini ve bu işte hükûmetin şimdiye kadar olduğundan daha çok ciddi davranarak Türk gençliğini milli heyecan içinde itina ile yetiştirmesi gerektiğini belirtir*” (Ata. Büt. Eser., 2011, s. 80).

1937’de Afet Hanım’a yazdığı bir nottaki ifadeleri, Atatürk’ün vefatından önce spor hakkındaki düşüncelerinin hangi noktaya geldiğini göstermesi açısından oldukça önemlidir. Atatürk’e göre siyasi teşkilatların birinci vazifesi, millet evlatlarının sağlıklı ve gürbüz olması için gerekli şartları temin etmektir. Atatürk’e göre beden hareketlerinde aslanan, nesilden nesle intikal eden âdetlerdi ve 20. yüzyılda bütün dünya milletleri için spor esaslarının tekniği bundan doğmuştu. Atatürk, vefatından 1 yıl önce Afet Hanım’a yazdığı bu notta sporun esasında aynı zamanda bir oyun olduğuna temas ederek, şu tarif ve tasviri yapmaktadır:

“Türk çocukları, her milletin çocukları gibi, doğdukları andan itibaren doğanın kendilerinde yarattığı hareket ve faaliyete ellerini, kollarını, bacaklarını hareket ettirmekle başlar; sonra çocuk büyüyünce bulunduğu muhitin şartlarına göre, tarlalarda, bayırlarda, tepelerde, kayalıklar içinde, ormanlar arasında koşar, yürür, hiç de yaptığının ne olduğunu düşünmeksizin, bugünkü ilim dünyasının spor dediğini kendiliğinden yapar. Güreşir, ata biner, atlar, cirit oynar ve daha birçok milli sporları yapar. Türk köylü çocuğunun bu yapagelmekte olduğu doğal ve milli sporlar bugünkü, medeni sayılan dekor içinde belki en az muvaffakiyet gösteren bir haldir. Fakat Türk toplumunda sporu tanzime memur olanlar Türk çocuklarının spor hayatını yükseltmeyi düşünürken, sadece gösteriş olsun diye veya herhangi bir müsabakada sadece kazanmak amacıyla bir spor planı çizmezler. Aslanan, her yaştaki Türkler için beden eğitimini sağlamaktır. Sağlam dimağ, sağlam vücutta bulunur sözünü atalarımız boşuna söylememişlerdir. Türk gençliğinin top oyunu ile buna benzer sporlarında kusurları görülebilir; çünkü bu kusurların biraz dikkat ve biraz da talim ile ortadan kalkması mümkündür. Bizler için aslanan Türk gençlerinin sporu sevmeleri ve fiziki güçlerini yerli yerinde kullanabilmeleridir. Genç Türk çocukları top oyunlarında, herhangi bir millet çocukları kadar talimli ve yatkın görünmeyebilirler; buna da üzülmeye gerek yoktur. Biz çocuklarımızı hakiki kuvvet, kudret ve zekâ müsabakalarında,

her gün her yerde ve hatta her köyde görmekteyiz. Bunu göremeyenlerdir ki Türk gençliğine endişe ile bakmaktadırlar. Bunlara müteselli olmaları için haber verelim ki, hakikat onların göregeldikleri gibi değildir. Türk milleti ve onun küçük ve büyük yaştaki çocukları çelikten yapılmış heykellerdir; onların ne olduklarını anlamak için onlarla savaş meydanlarında boy ölçüşmek lazımdır. İşte böyle bir teşebbüstür ki, Türk gençliğinin binlerce sene evvelden beri tanınmış olan yüksek kıymet, kuvvet, kudret ve yenilmez zekâsının imtihanı olur. Türk milleti her an ve her kiminle olursa olsun böyle bir imtihana hazırdır” (Ata. Büt. Eser., 2011, s. 136-137).

Atatürk'ün 1916'da askerî talimin tamamlayıcı unsuru olarak nitelendirdiği spor hakkındaki düşünceleri giderek “milli bir dava” ve nihayet medeniyet ve insaniyet meselesine dönüşmüştür. Atatürk'ün Türk milleti için belirlediği temel hedef muasır medeniyet seviyesine ulaşmaktır.¹⁶ Atatürk nazarında, 20. asırda medeniyet ve insaniyet denince akla gelen üç şey vardı: “hürriyet, milliyet ve vatanperverlik” (Atatürk, 1970, s. 417-418). Atatürk düşüncesinde muasır medeniyet seviyesine ulaşmak ve monarşik Osmanlı İmparatorluğu'ndan demokratik Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni inşa ve ihya etmek için Atatürk'e lazım olan en önemli şey ise sulh ve sükûnetti.

2.1. Cumhuriyet'in Sulh Politikası

Selanik'teki Pembe Ev'de (Dimitriadis, 2016, s. 15-16), 1881'deki doğumundan itibaren 1897 Osmanlı-Yunan Harbi, 1911-12 Trablusgarp Harbi, 1912-13 Balkan harpleri, 1914-18 Birinci Dünya Harbi ve 1919-1922 Türk İstiklal Harbi'ne şahitlik etmiş Atatürk, harbin ağır yıkımlarını yakından tanıyan biri olarak *yurtta sulh cihanda sulh prensibini* benimsemiştir (Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV, 1991, s. 606).

Atatürk, 29 Ekim 1933'te, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Roosevelt'in Cumhuriyet'in 10. Yıldönümü vesilesiyle Türk Milleti'ne gönderdiği hitabeye cevaben Türkiye Cumhuriyeti'nin en esaslı umdelerinden birinin yurtta sulh cihanda sulh gayesi olduğunu belirterek “bu gayenin medeniyetin refah ve terakkisinde en esaslı amil olduğunu” özellikle vurgulamıştır (Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV, 1991, s. 623). 16 Haziran 1934'te İran Şahı'yla Türkiye-İran münasebetleri üzerine bir konuşmasında ise Türkiye Cumhuriyeti'ni sulh içinde inkişaf etmekten başka gayesi olmayan, umumi sulha hâdim olmayı en şerefli vazife sayan bir devlet olarak tarif etmektedir (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II, 1997, s. 319-320).

Atatürk'ün Türk dış politikasında sulhu muhafaza etmek adına yaptığı en önemli hamlelerden biri I. Dünya Harbi'nden sonra 1920'de kurulan

¹⁶ Tarık Zafer Tunaya'ya göre Atatürkçülüğün temel prensibi *medeniyetçilik* tezidir. Batılılaşma ise bu tezin doğal sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin bekası için ortaya konan bu tez, daima geliştirilmiştir. Devrimci kadro İslam-Osmanlı kalıplarına indirgenmiş Türk tarihini daha uzak maziye, köklerine bağlamaya çalışmıştır (Tunaya, 1964, s. 90-91).

Milletler Cemiyeti'ne üye olma girişimiydi.¹⁷ Bu süreç daha Lozan Konferansı devam ederken gündeme gelmişse de Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne kabulü ancak 1932'de gerçekleşebildi (Uluslan, 2008, s. 245-246).

Türkiye Cumhuriyeti mümkün merteye misak-ı milli sınırlarından taviz vermeden barış halini muhafaza edebilmek ve Avrupa'da alametleri belirlemeye başlayan harp ihtimaline tedbir almak amacıyla ayrıca 1934'te Balkan Antantı'nı, 1937'de Sadabat Paktı'nı imzaladı (Gönlübol & Sar 1997, s. 99-110). Yine bu prensip çerçevesinde Lozan Konferansı'nda imzalanan ek sözleşme gereğince silahsızlandırılan, güvenliği Milletler Cemiyeti'ne bırakılan İstanbul ve Çanakkale boğazlarının durumu İtalya'nın Doğu Akdeniz ve Balkanlar üzerindeki emperyalist emellerinden çekinen Türkiye Cumhuriyeti tarafından yeniden gündeme getirildi. İtalya'nın Habeşistan'ı işgali ve Almanya'nın Versailles Barış Antlaşması'nın hükümlerine aykırı olarak askersizleştirilen Ren bölgesine asker yığılması sonucunda Türkiye Lozan Konferansı'na katılan devletlere nota verdi. Bu notada 1923 tarihli Boğazlar Sözleşmesi ile Boğazların güvenliği için verilen garantinin işlevsiz kaldığını belirterek, güvenlik ve egemenlik hakları gereği Boğazların askerleştirilmesini talep etti. Neticede 1936'da İsviçre'de imzalanan Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile 1923'teki Boğazlar Sözleşmesi'ndeki boğazların silahsızlandırılması şartları kaldırılarak Türkiye'nin boğazlar üzerindeki egemenlik hakları yeniden tesis edildi (Soysal, 2020, s. 273-274).

2.2. Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı, Federasyonlar ve Sulh

Atatürk'ün yukarıda bahsi geçen politik ittifak hamlelerinin yanı sıra pek üzerinde durulmayan üstelik kronolojik olarak bütün bu hamlelerinden önce gerçekleştirilen son derece kritik bir müdahalesi daha vardır. Bu müdahale de, Türk sporunun ilk teşkilatı olan *Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı*'nın kuruluşudur.

Dünyanın her ülkesinde spor, federasyonlar tarafından belirlenen kurallar çerçevesinde yapılır (Fişek, 1985, s. 160). Oyunun kendi içindeki kurallar haricinde bütün sporlar hukuka tabidir. 1936'da Türk Spor Kurumu adını alacak olan (Çakmak, 2023, 28 Ağustos) Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı da Türkiye'de sporun gelişimi ve ilerlemesi için kurulmuş bilumum İdman Cemiyetlerini (spor kulüpleri) birleştirmek ve aralarında birlik tesis etmek amacıyla Cemiyetler Kanunu'na bağlı olarak (BOA, DH. HMS, 4-4, 1921) 22 Mayıs 1922'de kurulmuş ve başkanlığına Mekteb-i Sultani mezunu

¹⁷ Milletler Cemiyeti kurulmadan önce İstanbul, Fransa ve İngiltere tarafından 1915'te yapılan bir antlaşma ile zafer hediyesi olarak Rusya'ya bırakılmıştı. Fakat İtilaf devletlerinin Çanakkale cephesinde almış olduğu ağır mağlubiyet sonrası 1917'de Rusya'da sosyalist devrim gerçekleşmiş ve monarşi yıkılmıştı. Bunun üzerine Sovyet Rusya emperyalist paylaşım savaşı olarak adlandırıldığı bu harpten çekilince İstanbul'un kime bırakılacağı meselesi İngiliz ve Fransızların ana gündem maddesi haline almıştı. Önerilen çözümlerden biri son derece ilginçti. Bu çözüme göre İstanbul sözde barışı muhafaza etmek amacıyla kurulacak Milletler Cemiyeti'nin başkenti yapılacaktı. (TBL), *IOR/L/PS/18/B310a*, 1919, s. 1-4). Fakat Mustafa Kemal Paşa önderliğindeki İstiklâl Harbi başarıyla sona erip işgalciler İstanbul'u terk etmeye mecbur kalınca bu projenin gerçekleşme zemini de doğal olarak tamamen ortadan kalkmıştı.

ve Galatasaray'ın kurucularından Ali Sami (Yen) seçilmiştir (Çakmak, 2023, 28 Ağustos). Merkezi Ankara'da, bütün üst düzey yöneticileri İstanbul'da bulunan ve kurucuları arasında Yusuf Ziya Öniş'in de bulunduğu Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın kuruluş amacı, nizamnamesinin 1. maddesinde şöyle izah edilmektedir:

“Türkiye’de idmancılığın (terbiye-i bedeniye ve spor) bedeniye ve idman cemiyetlerinin mesaisine muavenet ve aralarındaki münasebeti tayin ve tanzim ve işgal edilen ve edilecek olan her türlü spor ve idman meşâgilini idare, teşvik, himaye ve tensik ile beraber Türkiye idmancılığını hariç ve dâhile karşı temsilde salahiyet-i kâmileyi haiz olmak ve yeni idmancı yetişmesine ve yeni spor kulüpleri tesisine müzaheret eylemek üzere Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı nâmiyla İstanbul’da bir cemiyet tesis edilmiştir” (Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Nizamnamesi, 1922, s. 3).

Türk gençliğinin bedenlen ve ahlaken tâlimine çalışmayı gaye edinen Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal ve devlet erkânın onayıyla 1924’te kamuya yararlı cemiyetler kategorisine dâhil edilmiştir (BCA, 8-47-14, 1924).

Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın yararlı cemiyetler listesine alınmasında; 1-Gençleri kumar vs. muhtelif zararlı alışkanlıklardan uzaklaştırarak toplumsal sağlık ve genel ahlakı iyileştirmek, 2- Millet fertlerini küçük yaştan itibaren teşkilatçılığa, istişare ve idareye alıştırmak, 3- Sağlam ve becerikli nesiller yetiştirerek askerî teşkilata ait vazifeleri kolaylaştırmak, 4- Ülke içindeki müsabakalar sayesinde gençlere memleketlerini tanıma, sevme imkânı sunmak, 5- Uluslararası müsabakalarda milli duyguları tahrik ve takviye etmek, 6- Türklük için harici propaganda araçları temin etmek (Çakmak, 2023, 28 Ağustos) gayelerinin büyük etkisi olduğu muhakkaktır.

Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı, Atatürk'ün sadece “Bedenî tekâmül yetmez aynı zamanda bir bilinç, bir ruh yetiştirmek lazımdır” düsturu bağlamında “Türk milletinin ulus ve Türklük bilincini sporla tahkim ve temsil etmeyi” (Özmaden, 2010, s. 1441), savaşmaktan harap ve bitap düşmüş milli bedeni ve ruhu yeniden ayağa kaldırmayı ülkü edinmiştir.

Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın bünyesinden birçok federasyon teşekkül etmiştir. 1922’de İstiklâl Harbi'nin askerî safhasının sonra ermesinden 10 Kasım 1938’de Mustafa Kemal Atatürk'ün hayatını kaybetmesine değin Türkiye’de tam 15 ulusal federasyon kurulmuştur. Federasyonların kuruluş ve bağlı oldukları uluslararası federasyonlara üye oldukları tarihler şöyledir:

Şekil 1. Federasyonların kuruluş tarihlerini¹⁸ ve 1976'ya kadar federasyonlara kayıtlı sporcu sayısını gösterir tablo.

Federasyonlara Bağlı Sporcu Sayıları ve Uluslararası Örgütlere Giriş Tarihleri					
Federasyon	Kuruluş	UF Katılma	1948*	1960*	1976**
Okçuluk	1944	1955	98	150	600
Atletizm	1922	1923	10.480	30.950	1.600
Basketbol	1934	1935	3.980	19.480	17.000
Boks	1924	1947	953	11.050	2.700
Bisiklet	1923	1923	370	481	280
Binicilik	1926	1930	55	86	120
Eskrim	1923	1923	485	971	560
Futbol	1922	1923	19.500	46.712	45.000
Jimnastik	1940	1960	402	517	3.000
Judo	1962	1964	-	118	21.000
Kürek	1924	1950	815	978	200
Atıcılık	1926	1953	401	518	422
Yüzme	1924	1931	518	1.418	3.000
Voleybol	1934	1950	1.685	9.875	5.000
Halter	1923	1923	182	261	1.000
Güreş	1922	1923	12.401	18.512	7.033
Yelken	1924	1931	124	412	502
Kış Sporu	1934	1935	201	384	600
TOPLAM			52.650	132.873	109.617

Kaynak: Fişek, 1983, s. 2180

Türkiye'yi "harice ve dâhile karşı temsil etme" yetkisi verilen Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı, Türkiye'nin 1924 Paris Olimpiyatları'na katılabilesinin ön koşulu olarak, ulusal federasyonlarını kurar kurmaz ilgili uluslararası federasyonlara üyelik başvurusunda bulunmuştur (Fişek, 1985, s. 107- 108). Bu son derece önemli bir olaydır çünkü temsil değerinin yanı sıra yukarıda bahsi geçen federasyonlara üye devletlerle ortak bir hukuka tabi olduğundan, uluslararası sportif ittifaka giriş anlamına gelmektedir.

24 Ağustos 1922'de gerçekleştirilen bu stratejik hamlenin, saltanat ve hilafet ilga edilmemişken ve cumhuriyet henüz ilân olunmamışken hayata geçirilmesi, Atatürk Cumhuriyeti'nin spora ve sulha ne denli kıymet biçtiğini göstermesi açısından son derece önemlidir. Türkiye, Uluslararası Amatör Atletizm Federasyonu'na (IAAF) Aralık 1922'de (Fişek, 1985, s. 107), Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı bünyesinden çıkan, Yusuf Ziya Öniş Başkanlığı'nda ve Şehzadebaşı'ndaki Letafet Apartmanı salonunda yapılan toplantıda kurulan Türkiye Futbol Federasyonu'nun öncüsü Futbol Heyet-i Müttahidesi ise FIFA¹⁹'ya 21 Mayıs 1923'te (TFF, 2023, 28 Ağustos),

¹⁸ "1924 Paris Olimpiyatları'na katılabilmek için 1922 yılında Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı bünyesinde idman heyet-i müttahideleri (spor federasyonları) çatısı altında futbol, güreş ve atletik sporlar adlarıyla ulusal spor federasyonları oluşturulmuştur. Bu federasyonların bağlı oldukları üst kuruluşun adı Uluslararası Spor Federasyonu'dur" (Fişek, 1985, s. 161-162) Daha sonra bahsi geçen federasyonlar Uluslararası Spor Federasyonu'ndan ayrılarak müstakil bir yapı oluşturmuştur ki yukarıdaki tablodaki tarihler ilk kuruluş tarihlerini göstermektedir. Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı 22 Mayıs 1922'de resmen tüzel kişilik kazandığı için bahsi geçen tarih futbol, güreş ve atletizm federasyonlarının ilk kuruluş tarihleri olarak kabul edilir (Fişek, 1985, s. 111).

¹⁹ Modern futbol kuralları 1863'te İngiltere'de belirlendi. Futbol Britanya İmparatorluğu'nun altın çağını yaşadığı dönemde Avrupa, Güney Amerika ve dünyanın başka yerlerine yayıldıkça yerel ve ulusal ligler de gelişmeye başladı. Uluslararası maçların 20. yüzyılın başlarında yaygınlaşması, küresel kuralların oluşturulması çağrılarına yol açtı. Belçika, Danimarka, Fransa, Hollanda, İspanya, İsveç ve İsviçre 1904 yılında Paris'te FIFA'yı kurdu. FIFA (Fédération Internationale de Football Association) dünyanın en eski uluslararası kurumlarından biridir. Günümüzde merkezi Zürih'te bulunan FIFA'nın üyeleri arasında

cumhuriyet ilân edilmeden önce üye olmuştur. Bütün bu saptamalardan sonra, bir ayrıntı göze çarpmaktadır. Bu da Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Başkanı Ali Sami Yen, Türkiye Futbol Federasyonu Başkanı Yusuf Ziya Öniş (Yusuf Ziya Öniş, 2023 28 Ağustos) ve Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi kurucusu Selim Sırrı Tarcan beylerin tümünün aynı okuldan, Mekteb-i Sultani mezunu olmasıdır. Türk tarih yazımında Atatürk'ün, hangi futbol takımını tuttuğu meselesi hala bütün gizemini korumaktayken Türk sporunu ve Türk futbolunu Mekteb-i Sultani'ye emanet etmiş olduğu aşikâr görünmektedir.

Atatürk'ün spor anlayışına büyük tesirleri olduğu anlaşılan Selim Sırrı'ya göre bütün milletlerin spordan beklediği üç mühim gaye şunlardır: 1- Irkın tekâmülü, 2- Sağlık ve ahlaken yükselmesi ve 3- Uluslararası temaslarla barışın temini (Selim Sırrı, 1927, s. 255). İstiklâl Harbi, Büyük Taarruz ile sona erip yeniden inşa dönemi başladığında, Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün, medeniyet meselesi olarak nitelendirdiği sporu, uluslararası sulhun temini için bir araç olarak telakki ettiği ve bu aracı medeniyet camiasına dâhil olma fırsatına çevirdiği ortadadır.

Sonuç

Türkiye'de ilk spor kulüpleri her ne kadar II. Abdülhamid devrinde tesis edilmişse de resmi statülerini kazanmaları, II. Meşruiyetin ilânı sonrası 1909 Cemiyetler Kanunu ile mümkün olmuştur. Mutlak monarşide ilk tohumları ekilen Türk sporu, meşruti monarşiye geçişle birlikte yeşerme fırsatı bulmuştur. Meşruti monarşi ile cumhuriyetin ilânı arasındaki dönemde Türk sporunun merkezi müesseselerinden Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın kurulması ve bu müessese bünyesinden çıkan federasyonların ilgili uluslararası kurumlara üye olması sayesinde spor, yalnızca ulus yanında kök salmakla kalmamış, aynı zamanda dünyaya açılmıştır. Türkiye, daha cumhuriyeti dahi ilân etmeden önce uluslararası federasyonlara üye olarak dünyada savaş yerine sulh ve sporu desteklediğini açıkça ortaya koymuştur.

Monarşi döneminde (1878-1908) ise Sultan II. Abdülhamid'in evhamlı mizacı ve hafife jurnalleri sebebiyle Türk takım sporları, bireysel sporlara nazaran daha geç gelişme zemini bulabilmiştir. Türkiye, ilk Türk futbol takımını kurduğu 1901'den Atatürk'ün hayatını kaybettiği 1938'e değin başta futbol olmak üzere birçok spor dalında olağanüstü bir evrim geçirmiştir. Mutlak monarşi yıllarında, önemi yeterince anlaşılmayan spor, İstiklâl Harbi sonrası Atatürk ve cumhuriyetle birlikte, ordudan daha önemli bir milli dava ve medeniyet meselesi haline gelerek ulusal ve uluslararası barışın sürdürülmesi hizmet eden en stratejik unsurlardan biri halini almıştır.

Türk takım sporu, Müslüman Türk gençlerinin açık bir arazide toplanmasının yasaklandığı mutlak monarşi devirlerinden; orduda, mektepte,

---

Türkiye'nin içinde bulunduğu 200'den fazla ulusal futbol federasyonu bulunmaktadır. FIFA, futbol kurallarının yanı sıra, hakemlik ve antrenörlük şartları belirleyen ve uluslararası turnuvalar düzenleyen merkezi bir kurumdur (Britannica, FIFA, 2023, 28 Ağustos)

fabrikada, stadyumda, olimpiyatta teşvik ve takdir edildiği devirlere Meşrutiyet, Cumhuriyet ve bilhassa Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün olağanüstü gayretleri sayesinde gelebilmiştir. Atatürk, 19 Mayıs'ta başlattığı Milli Mücadele ile ulusa yalnızca istiklâlini kazandırmakla kalmamış, aynı zamanda bu kutlu günü, her sene anıp kutlasınlar diye, birinci vazifeleri, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyeti'ni, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmek olan Türk çocukları için, ölümünden yalnızca 4 ay önce, 20 Haziran 1938'de, Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı ilân etmiştir.

Türk gençlerini bedenlen kuvvetli; çevik, zihnen zeki, yaratıcı ve inisiyatif almaya yatkın; ahlaken vatanına ve milletine bağlı hale getirmek, Cumhuriyetin spor felsefesinin temelini oluşturmuştur. Güreşe son derece düşkün, gençlerin mümkünse gürbüz olmasından yana Atatürk nazarında, ideal milli sporcunun ilk örneği Kurtdereli Mehmet Pehlivan'dır. Kurtdereli'nin sözleri, bugün dahi her branştan milli sporcunun sadakatle sahip çıktığı bir Cumhuriyet geleneği halini almıştır.

Atatürk'ün spor hakkındaki görüşleri, 1916'dan 1938'e kadar ciddi anlamda büyük bir dönüşüm geçirse de, özünde bir hatıra, değişmeksizin daima mevcudiyetini muhafaza etmiştir. Bu, 1915'te Arıburnu'nda kumandanken yaşadığı ve 1928'de Büyükkada'da Yat Kulübü'ndekeyken aktardığı *boks idmanı bilmeyen Türk neferinin kalbine maddeten, vicdanına manen vurulan darbelerin tesiri altında hasmını boğazından kavrayarak Gâzi'nin huzuruna getirişi* hatırasıdır. Aynı hatıra, vefatından bir yıl önce Afet Hanım'a spor hakkında yazdırdığı notta daha farklı bir biçimde yeniden dile gelmiştir: "Türk milleti ve onun küçük ve büyük yaştaki çocukları çelikten yapılmış heykellerdir; onların ne olduklarını anlamak için onlarla savaş meydanlarında boy ölçüşmek lazımdır."

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız

Yazar Katkısı: Ferdi Ertekin: % 100

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için destek alınmamıştır.

Etik Onay: Bu çalışma etik onay gerektiren herhangi bir insan veya hayvan araştırması içermemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma ile ilgili herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Peer Review: Independent double-blind

Author Contributions: Ferdi Ertekin: 100%

Funding and Acknowledgement: No support was received for the study.

Ethics Approval: This study does not contain any human or animal research that requires ethical approval.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest with any institution or person related to the study.

Kaynakça

- Adams, I. (2015). Football: A counterpoint to the procession of pain on the western front, 1914–1918?, *Soccer & Society*, 16 (2-3), 217-231. <https://doi.org/10.1080/14660970.2014.961377>
- Atabeyoğlu, C. (1981). *Atatürk ve spor*. Hisarbank Kültür Yayınları.
- Atabeyoğlu, C. (1985). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e spor, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, 5, 1474-1479.
- Atatürk, M. K. (1916). *Talim ve terbiye-i askeriyeye hakkında nokta-i nazarlar*. Sanayi Mektebi Matbaası.
- Atatürk, M.K. (1969). *Nutuk*, Cilt II, Milli Eğitim Basımevi.
- Atatürk, M.K. (1970). *Nutuk*, Cilt I, 1919-1920, Milli Eğitim Basımevi.
- Atatürk'ün bütün eserleri*. (2005). Cilt 16, Kaynak Yayınları.
- Atatürk'ün bütün eserleri*. (2006). Cilt 18, Kaynak Yayınları.
- Atatürk'ün bütün eserleri*. (2007). Cilt 22, Kaynak Yayınları.
- Atatürk'ün bütün eserleri*. (2009). Cilt 25, Kaynak Yayınları.
- Atatürk'ün bütün eserleri*. (2010). Cilt 27, Kaynak Yayınları.
- Atatürk'ün bütün eserleri*. (2011). Cilt 30, Kaynak Yayınları.
- Atatürk'ün söylev ve demeçleri I*. (1997). Atatürk kültür, dil ve tarih yüksek kurumu Atatürk araştırma merkezi, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Atatürk'ün söylev ve demeçleri II*. (1997). Atatürk kültür, dil ve tarih yüksek kurumu Atatürk araştırma merkezi, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Atatürk'ün söylev ve demeçleri III*. (1997). Atatürk kültür, dil ve tarih yüksek kurumu Atatürk araştırma merkezi, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Atatürk'ün tamim, telgraf ve beyannameleri IV*. (1991). Atatürk kültür, dil ve tarih yüksek kurumu Atatürk araştırma merkezi, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Bailly, A. (1935). *Dictionnaire grec-français*. Hachette.
- Barclay, H., L. (1908,8 Ağustos) Les jeunes organe officiel de la fédération gymnastique et sportive es patronage de France. No. 31.
- Başar, Ü. (2019). Osmanlı olimpiyat komitesinin kuruluşu hakkında doğru bilinen yanlışlar, *Türk İdare Dergisi*, 1 (488), 98-122.
- Başbakanlık cumhuriyet arşivi (BCA). (1924). Kararlar daire başkanlığı 8-47-14.

- Başbakanlık Osmanlı arşivi (BOA). (1921). Dâhiliye nezareti hukuk müşavirliği belgeleri (DH. HMS), 4-4, R.
- Benson, L. (1986). *The Riverside Chaucer*. Houghton Mifflin.
- Bradley, F. H. (1974). *A middle-English dictionary*, Oxford University Press.
- Britannica. (2023 28 Haziran). FIFA, 28 Haziran 2023 tarihinde <https://www.britannica.com/topic/Federation-Internationale-de-Football-Association/adresinden> edinilmiştir.
- Clauson, G. (1972). *An etymological dictionary of pre-thirteenth-century Turkish*, Oxford.
- Çakmak, F. (2023, 28 Ağustos). *Türk İdman Cemiyetleri (Türk Spor Kurumu)*, 28 Ağustos 2023 tarihinde <https://aturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turk-idman-cemiyetleri-turk-spor-kurumu/adresinden> edinilmiştir.
- Çelik, Veli O. & Bulgu, N. (2010). Geç Osmanlı döneminde batılılaşma ekseninde beden eğitimi ve spor, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24, 137-147.
- Dağtaşoğlu, A. E. (2013). *Kant felsefesinde estetik yargının epistemolojik boyutları*, [doktora tezi] İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Dimitriadis, V. (2016). *Bir evin hikâyesi: Selanik'teki Mustafa Kemal Atatürk'ün evi ve ailesi hakkında Türkçe ve Yunanca belgeler*. (Çev. G. Aksoy-Aivalı). Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Duralı, Teoman. (2009). *Sorun çağının anatomisi: çağımızın felsefece teşrihi*, (Derleyen ve Yayına Hazırlayan M. S. Genç). Şule Yayınları.
- Erdemli, A. (1997). Spor, hümanizm ve olimpizm, *Felsefe Arkivi*, 30, 153-178.
- Erdoğan, Murat, Mutlu, T. O. & Konukman, F. (2017). Mekteb-i Harbiye'de beden eğitimi dersleri ve kurumsal yapılanmalar, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (10), 54-59.
- Ertekin, F. (2021). *Muharebe alanından oyun alanına: Din, harp, futbol*, Vadi Yayınları.
- Fişek, K. (1983). Türkiye'de spor. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, 8, 2176-2186.
- Fişek, K. (1985). *100 soruda Türkiye spor tarihi*. Gerçek Yayınevi.
- Fişek, K. (2003). *Sporun anatomisi*. İstanbul: Yazı-Görüntü-Ses Yayınları.

- Gölbashi, H. (2018). Osmanlı Devleti'nde spor tekkeleri, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15, 41-53.
- Gönlübol, M. & Sar, C. (1997). *Atatürk ve Türkiye'nin dış politikası (1919-1938)*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi.
- Harari, Yuval N. (2015). *Sapiens*. Kolektif.
- Huizinga, J. (1995). *Homo Ludens: Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme*. (Çev. M. A. Kılıçbay). Ayrıntı Yayınları.
- Kerman, Z. (1992). Araba sevdası, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 3, 245-246.
- Liddell, H. G. & Scott, R. (1852). *Greek-English Lexicon*. Harper&Brothers.
- Orwell, G. (1945, Aralık). *The Sporting Spirit*, 26 Mayıs 2023 tarihinde https://orwell.ru/library/articles/spirit/english/e_spirit/adresinden edinilmiştir.
- Özmaden, M. (2010). Türkiye idman cemiyeti ittifakı (TİCİ) dönemi milli ruh ve milli temsil, siyasi ve milli propaganda ile ülkeyi tanıma-tanıtma çabaları, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7 (1), 1439-1457.
- Platon. (2010). *Devlet*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Recaizâde Mahmut Ekrem. (2018). *Araba Sevdası*. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Selim Sırrı (Tarcan). (1927). Spor ve sulh. *Hayat Mecmuası*, 1(13), 255-256.
- Selim Sırrı (Tarcan). (1928). *Türklerde beden idmanları*. Başvekâlet Müdevvenat Matbaası.
- Soyal, İ. (2020). Montrö boğazlar sözleşmesi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (TDVİA), 30, 273-274.
- Stemmler, T. (1998). *Futbolun kısa tarihi*. (Çev. Necati Aça). Dost Kitabevi.
- Tatlock, J. S. P. (1969). *The complete poetical works of geoffrey chaucer*. Macmillan.
- TFF. (2023, 28 Ağustos). *Türkiye Futbol Federasyonu Kuruluyor*. 28 Ağustos 2023 tarihinde <https://www.tff.org/default.aspx?pageID=294/adresinden> edinilmiştir.
- The British Library (TBL). (1919). IOR/L/PS/18/B310a.

- Tunaya, T. Z. (1964). *Devrim hareketleri içinde Atatürk ve Atatürkçülük*, Baha Matbaası.
- Türkiye idman cemiyetleri ittifakı nizamnâme-i esasî ve dâhilisi*, 1338 (1922). Matbaa-i Askeriyye.
- Türkmen, Z. (2000). Mustafa Kemal Paşa ve yıldırım ordular grup komutanlığı, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 16 (47), 395-419.
- Uluslan, Ş. (2008). Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne (Cemiyet-i Akvam) girişi, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi (ÇTTAD)*, VII (16-17), 237-258.
- Vanoudheusden, R. (2010). *Stéréotypes et variation sémantique dans un corpus de presse sportive en Anglais et en Français*. [doktora tezi]. Université de Poitiers UFR Lettres & Langues.
- XIII. *Yüzyıldan beri Türkiye türkçesiyle yazılmış kitaplardan toplanan tanıklarıyla tarama sözlüğü*. (1996). IV, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yusuf Ziya Öniş. (2023 28 Ağustos). 28 Ağustos 2023 tarihinde <https://www.oktayaras.com/yusuf-ziya-onis/tr/29778/adresinden> edinilmiştir.

Extended Abstract

Training in order to make the body strong and flexible is a phenomenon that is common to all societies. In order to survive in the harsh conditions of prehistoric times, man had to struggle with the wild environment. As far as is known, the first human communities left their homeland in East Africa nearly two million years ago and migrated to various parts of North Africa, Europe and Asia. To survive in different environments, human communities have had to develop different strategies. Throughout history, physical education has been used either to perform religious rituals or to prepare for war. In ancient Greece, sport emerged from the separation of physical education from war preparation in a manner unprecedented in history. The planned and programmed physical movements that human societies carried out to keep their bodies alive and strong led to the emergence of "sport" in Athens, in addition to military training, which we find in more or less all societies. According to Selim Sırrı Tarcan, Sport began in Ancient Greece with hunting and running competitions. Then it took an exciting shape with the Olympic Games. After being discredited for a long time, the sport has been revived since the middle of the 19th century. The 19th century was a time of both the revival of old sports and the discovery of new ones in England and America. Since then, each nation has adopted and nationalised a sport according to its own tastes and inclinations. Bullfighting in Spain, football/soccer and polo in

England, fencing and riding in France, boxing and baseball in the USA, jujitsu in Japan and wrestling in Türkiye have all become national sports.

According to Selim Sırrı, sport is a means of developing ideas, morals and the body. According to Kurthan Fişek, “sport is the application of the tools, skills and methods developed by man in his struggle with nature since the first humanoid creatures to leisure through simulation”. According to George Orwell, almost all sports are competitive. They are played to win, and unless you do your best to win, the game has little meaning. For Orwell, ‘sport on an international scale is an imitation of war’. In fact, there is a very important criterion that distinguishes sport from warfare, athletic movement from military movement. This criterion is the ultimate goal of both movements. In sport, the athlete’s primary goal is to win, and if not to win, at least not to lose. For the athlete, winning also means social prestige and self-confidence. The soldier’s aim is also to win, and if not to win, at least not to lose. But for the soldier, winning or losing also means dying or being killed. For the athlete, victory or defeat means only victory or defeat. Johan Huizinga defines a game as “an activity that is played out to the end within certain limits of time and space, which has its own flow, its own meaning and its own purpose in itself”. Therefore, any playful motor movement that is accompanied by consciousness and ethics/rules, that has no purpose other than itself, that is based on the principles of human beings competing with ‘others’ or ‘themselves’ without the intention of injuring or killing, and ultimately winning, or at least not losing ‘if possible’, is included in this definition of sport. Sport is an extremely important activity that provides the basis for satisfying the human urge to aggression and violence, not only in combat or war, but also - in a controlled and legitimate way - in peace. As humanity has evolved from fighting to competing, the “instinct to win” inherent in human nature has opened for itself a substitute means of solace and fulfilment, which is often viewed as an entertaining carnival, without killing other lives, without getting its claws into blood and gunpowder. Sport, which is essentially humane and creative, can only flourish in a humane and creative social environment. Sport cannot be thought of separately from athletics, Olympism and humanism. According to Konrad Lorenz, the Olympics are the only place where the playing of a country's national anthem does not evoke feelings of hatred and hostility towards other nations. That is why sport is an opportunity, a tremendous possibility for the transition from war to peace.

Although the first sports clubs in Türkiye were founded during the reign of Abdülhamid II, it was not until 1909, after the proclamation of the Second Legitimacy, that they were given official status. Turkish sport, the seeds of which were sown under the absolute monarchy, found the opportunity to flourish with the transition to a constitutional monarchy. In the Republican era, sport not only took root throughout the country, but also opened up to the world. By becoming a member of international federations even before the

declaration of the Republic, Türkiye has made it clear that it supports peace and sport rather than war in the world.